

گردشگری روستایی

(رشته جغرافیا)

دکتر فرحناز اکبرقلی

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشگفتار ناشر

کتاب‌های دانشگاه پیام نور حسب مورد و با توجه به شرایط مختلف یک درس در یک یا چند رشته دانشگاهی، به صورت کتاب درسی، متن آزمایشگاهی، فرادرسی، و کمک‌درسی چاپ می‌شوند.

کتاب درسی ثمره کوشش‌های علمی صاحب اثر است که براساس نیازهای درسی دانشجویان و سرفصل‌های مصوب تهیه و پس از داوری علمی، طراحی آموزشی، و ویرایش علمی در گروه‌های علمی و آموزشی، به چاپ می‌رسد. پس از چاپ ویرایش اول اثر، با نظرخواهی‌ها و داوری علمی مجدد و با دریافت نظرهای اصلاحی و متناسب با پیشرفت علوم و فناوری، صاحب اثر در کتاب تجدیدنظر می‌کند و ویرایش جدید کتاب با اعمال ویرایش زبانی و صوری جدید چاپ می‌شود.

متن آزمایشگاهی (م) راهنمایی است که دانشجویان با استفاده از آن و کمک استاد، کارهای عملی و آزمایشگاهی را انجام می‌دهند.

کتاب‌های فرادرسی (ف) و کمک‌درسی (ک) به منظور غنی‌تر کردن منابع درسی دانشگاهی تهیه و بر روی لوح فشرده تکثیر می‌شوند و یا در وبگاه دانشگاه قرار می‌گیرند.

مدیریت تولید محتوا و تجهیزات آموزشی

فهرست

فصل اول: تعاریف، مفاهیم و قلمرو گردشگری روستایی.....	۱
هدف کلی.....	۱
اهداف یادگیری.....	۱
۱-۱ مقدمه.....	۲
۲-۱ تعاریف و مفاهیم گردشگری.....	۲
۳-۱ تعاریف و مفاهیم گردشگری روستایی.....	۴
۱-۳-۱ گردشگری روستایی از دیدگاه محافل علمی و بین‌المللی.....	۵
۲-۳-۱ گردشگری روستایی از دیدگاه اندیشمندان.....	۶
۴-۱ مفهوم گردشگری روستایی در کشورهای مختلف.....	۹
۵-۱ گردشگر روستایی و انگیزه‌های گردشگران.....	۱۰
۶-۱ قلمرو گردشگری روستایی.....	۱۱
۱-۶-۱ قلمرو مکانی گردشگری روستایی.....	۱۱
۲-۶-۱ دامنه فعالیت‌های تفریحی و گردشگری در نواحی روستایی.....	۱۳
۳-۶-۱ فعالیت‌های گردشگری نیازمند به بازسازی محیط زیست.....	۱۴
۷-۱ خلاصه.....	۱۶
خودآزمایی فصل اول.....	۱۶
فصل دوم: پیشینه تاریخی گردشگری روستایی.....	۱۹
هدف کلی.....	۱۹
اهداف یادگیری.....	۱۹
۱-۲ مقدمه.....	۲۰
۲-۲ تاریخچه گردشگری در جهان.....	۲۰

۲۰	۱-۲-۲ گردشگری در دوران باستان.....
۲۲	۲-۲-۲ گردشگری در قرون وسطی (۱۴۰۰ - ۴۰۰ میلادی).....
۲۵	۳-۲-۲ دین اسلام و گردشگری.....
۲۶	۴-۲-۲ رنسانس (۱۷۰۰-۱۳۰۰ میلادی) و گردشگری.....
۲۸	۵-۲-۲ انقلاب صنعتی و گردشگری.....
۳۱	۶-۲-۲ عصر اطلاعات و ارتباطات و گردشگری.....
۳۳	۳-۲ پیشینه تاریخی گردشگری روستایی در جهان.....
۳۵	۴-۲ تاریخچه گردشگری در ایران:.....
۳۹	۵-۲ تاریخچه گردشگری روستایی در ایران.....
۴۳	۶-۲ خلاصه.....
۴۴	خودآزمایی فصل دوم.....

۴۷	فصل سوم: انواع گردشگری روستایی.....
۴۷	هدف کلی.....
۴۷	اهداف یادگیری.....
۴۸	۱-۳ مقدمه.....
۵۰	۲-۳ انواع گردشگری روستایی در جهان.....
۵۱	۱-۲-۳ گردشگری دهکده.....
۵۱	۲-۲-۳ گردشگری کشاورزی.....
۵۴	۳-۲-۳ گردشگری مزرعه.....
۵۴	۴-۲-۳ گردشگری سیاست یک روستا، یک محصول.....
۵۶	۵-۲-۳ گردشگری محلی - روستایی.....
۵۶	۶-۲-۳ گردشگری فرهنگی.....
۵۷	۷-۲-۳ گردشگری طبیعی.....
۵۷	۸-۲-۳ اکوتوریسم.....
۵۹	۹-۲-۳ ژئوتوریسم.....
۶۱	۱۰-۲-۳ هیدروتوریسم.....
۶۱	۱۱-۲-۳ گردشگری سبز.....
۶۲	۳-۳ انواع گردشگری روستایی در ایران.....
۶۲	۱-۳-۳ طبیعت گردی.....
۶۲	۲-۳-۳ ژئوتوریسم.....
۶۵	۳-۳-۳ گردشگری مذهبی.....
۶۵	۴-۳-۳ گردشگری تاریخی و فرهنگی.....
۶۶	۵-۳-۳ گردشگری خانه دوم.....
۶۷	۶-۳-۳ گردشگری کشاورزی.....
۶۸	۷-۳-۳ گردشگری یک روستا یک محصول.....

۷۰	 ۴-۳ خلاصه
۷۰	 خودآزمایی فصل سوم

۷۳	 فصل چهارم: عوامل مؤثر در گردشگری
۷۳	 هدف کلی
۷۳	 اهداف یادگیری
۷۴	 ۱-۴ مقدمه
۷۴	 ۲-۴ عوامل رشد و تحول گردشگری روستایی
۷۵	 ۳-۴ عوامل مؤثر در گردشگری روستایی
۷۷	 ۴-۴ عوامل اصلی مؤثر در گردشگری روستایی
۷۷	 ۱-۴-۴ سرمایه
۷۷	 ۲-۴-۴ مدیریت
۸۱	 ۳-۲-۴ فناوری اطلاعات ICT و گردشگری
۸۲	 ۴-۴ عوامل فرعی مؤثر در گردشگری روستایی
۸۲	 ۱-۴-۴ زیرساخت‌ها
۸۳	 ۲-۴-۴ عوامل طبیعی
۸۴	 ۳-۴-۴ مجموعه میراث
۸۶	 ۵-۴ خلاصه
۸۷	 خودآزمایی فصل چهارم

۸۹	 فصل پنجم: سرمایه، منابع و امکانات گردشگری در نواحی روستایی
۸۹	 هدف کلی
۸۹	 اهداف یادگیری
۹۰	 ۱-۵ مقدمه
۹۰	 ۲-۵ سرمایه نواحی روستایی
۹۳	 ۳-۵ منابع عمده گردشگری
۹۳	 ۱-۳-۵ منابع طبیعی
۹۵	 ۲-۳-۵ منابع فرهنگی
۹۷	 ۳-۳-۵ جاذبه‌های ویژه
۹۸	 ۴-۵ زیر ساخت و امکانات گردشگری در نواحی روستایی
۹۹	 ۱-۴-۵ امکانات دسترسی
۱۰۱	 ۲-۴-۵ امکانات اقامتی - رفاهی
۱۰۳	 ۳-۴-۵ امکانات پذیرایی
۱۰۳	 ۵-۵ خلاصه
۱۰۴	 خودآزمایی فصل پنجم

فصل ششم: اثرات گردشگری روستایی.....	۱۰۵
هدف کلی.....	۱۰۵
اهداف یادگیری.....	۱۰۵
۱-۶ مقدمه.....	۱۰۵
۲-۶ اثرات و پیامدهای مثبت گردشگری روستایی.....	۱۰۶
۱-۲-۶ اثرات مثبت اقتصادی گردشگری در نواحی روستایی.....	۱۰۷
۲-۲-۶ اثرات مثبت اجتماعی- فرهنگی گردشگری در نواحی روستایی.....	۱۱۳
۳-۲-۶ اثرات مثبت زیست محیطی.....	۱۱۷
۳-۶ اثرات و پیامدهای منفی گردشگری روستایی.....	۱۱۸
۱-۳-۶ آسیب‌های زیست محیطی گردشگری.....	۱۱۹
۲-۳-۶ آسیب‌های اجتماعی گردشگری.....	۱۲۲
۳-۳-۶ آسیب‌های اقتصادی گردشگری.....	۱۲۵
۴-۶ خلاصه.....	۱۲۷
خودآزمایی فصل ششم.....	۱۲۸

فصل هفتم: برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری در نواحی روستایی.....	۱۳۱
هدف کلی.....	۱۳۱
اهداف یادگیری.....	۱۳۱
۱-۷ مقدمه.....	۱۳۲
۲-۷ ضرورت برنامه‌ریزی گردشگری روستایی.....	۱۳۳
۳-۷ مطالعات اولیه در برنامه‌ریزی گردشگری روستایی.....	۱۳۳
۴-۷ اجزای برنامه‌ریزی گردشگری روستایی.....	۱۳۴
۵-۷ ایدئولوژی‌های مطرح در برنامه‌ریزی گردشگری روستایی.....	۱۳۵
۶-۷ رویکردهای برنامه‌ریزی گردشگری.....	۱۳۶
۱-۶-۷ رویکرد بهره‌بردارانه.....	۱۳۶
۲-۶-۷ رویکرد اقتصادی.....	۱۳۷
۳-۶-۷ رویکرد فضایی - کالبدی.....	۱۳۸
۴-۶-۷ رویکرد برنامه‌ریزی مبتنی بر اجتماع محلی.....	۱۳۹
۵-۶-۷ رویکرد جامع و یکپارچه.....	۱۴۱
۶-۶-۷ نظریه مشارکت افراد دارای نفع.....	۱۴۲
۷-۷ فرایند برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری روستایی.....	۱۴۳
۱-۷-۷ تنظیم اهداف.....	۱۴۴
۲-۷-۷ بررسی وضع موجود.....	۱۴۴
۳-۷-۷ تحلیل و استنتاج.....	۱۴۴
۴-۷-۷ پیشنهادها.....	۱۴۴

۱۴۵	۷-۷-۵ اجرا و مدیریت.....
۱۴۵	۷-۸ خلاصه.....
۱۴۶	خودآزمایی فصل هفتم.....

۱۴۷	فصل هشتم: فن آوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) و گردشگری روستایی.....
۱۴۷	هدف کلی.....
۱۴۷	هدف‌های رفتاری.....
۱۴۸	۸-۱ مقدمه.....
۱۴۸	۸-۲ پیشینه فن آوری اطلاعات در صنعت گردشگری و به ویژه گردشگری روستایی.....
۱۵۱	۸-۳ گردشگری الکترونیکی یا مجازی.....
۱۵۳	۸-۴ کاربرد (ICT) در گردشگری روستایی.....
۱۵۴	۸-۵ اینترنت ابزاری در راستای توسعه گردشگری روستایی مجازی.....
۱۵۶	۸-۶ مزایای گردشگری روستایی الکترونیک.....
۱۶۲	۸-۷ چالش‌های گردشگری روستایی الکترونیک.....
۱۶۴	۸-۸ گردشگری روستایی الکترونیک در ایران.....
۱۶۵	۸-۹ راهکارهای کاهش چالش‌های گردشگری روستایی مجازی در ایران.....
۱۶۷	۸-۱۰ خلاصه.....
۱۶۸	خودآزمایی فصل هشتم.....
۱۷۱	پاسخ خودآزمایی‌ها.....

۱۷۳	منابع.....
-----	------------

پیشگفتار

صنعت گردشگری در جهان توسعه فراوانی یافته است، بسیاری از کشورها این صنعت پویا را منبع اصلی درآمد، اشتغال‌زایی، رشد بخش خصوصی و توسعه زیرساخت‌ها می‌دانند. صنعت گردشگری امروزه در توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورها اهمیت دارد به طوری که اقتصاددانان آن را صادرات نامرئی نیز می‌نامند. گردشگری یکی از فرصت‌هایی است که علاوه بر منافع اقتصادی، زمینه‌های اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی را نیز دربرمی‌گیرد.

یکی از انواع گردشگری که از شاخه‌های با اهمیت صنعت گردشگری محسوب می‌گردد، گردشگری روستایی می‌باشد که بحث‌های زیادی را در محافل علمی، به خود اختصاص داده است. در مورد گردشگری روستایی دیدگاه‌های متفاوتی وجود دارد. بعضی، آن را بخشی از بازار گردشگری می‌شناسند و معتقدند می‌توان آن را با شکل‌های دیگر بازار گردشگری مانند گردشگری در آفتاب، گردشگری در کنار دریا، گردشگری در سواحل ماسه‌ای و... مقایسه کرد. بعضی دیگر گردشگری روستایی را به عنوان فلسفه‌ای برای توسعه روستایی نیز مطرح کرده‌اند که این جنبه دارای سه دیدگاه مهم است، از یک دیدگاه گردشگری راهبردی برای توسعه روستایی و انعکاس‌دهنده ویژگی‌های محیط روستایی است، دیدگاه دیگر گردشگری را ابزار و سیاستی برای باز ساخت اقتصاد روستایی می‌شناسد و بعضی نیز گردشگری را سیاست و ابزاری برای توسعه روستایی پایدار قلمداد کرده‌اند.

با این توصیف، شناخت و بررسی اثرات گردشگری و مدیریت آن در مناطق روستایی، نقش مؤثری در توسعه پایدار گردشگری و نیز پایداری اجتماعات محلی خواهد داشت. بنابراین در حال حاضر که توسعه گردشگری روستایی تا حدودی در دستور کار برنامه‌های توسعه کشور قرار گرفته، تقویت مبانی و آشنایی با تجربیات جهانی ضروری است و در روند توسعه تأثیرگذار خواهد بود.

گردشگری ابزار مناسبی برای ارائه ارزش‌های فرهنگی، اسلامی و انسانی به جامعه بشری می‌باشد و در صورتی که کشورهای مسلمان به ویژه کشور ایران در این زمینه آگاهانه گام بردارد، بخشی از پیامدهای دین مبین اسلام به ملت‌های جهان که جویندگان حقایق معنوی و فرهنگی هستند از طریق گردشگری می‌تواند انتقال یابد. این کتاب به دلیل کمبود منابع علمی لازم برای آموزش و پژوهش و با هدف آشنایی دانشجویان کارشناسی جغرافیا با گردشگری روستایی تدوین شده است. این کتاب نگرش بین رشته‌ای به گردشگری روستایی دارد و در قالب هشت فصل با مشخصات زیر بررسی می‌شود:

فصل اول به مرور تعریف، دیدگاه‌ها، قلمرو و جایگاه و نقش گردشگری روستایی می‌پردازد.

در فصل دوم پیشینه تاریخی گردشگری روستایی در جهان و ایران بررسی شده است.

فصل سوم اختصاص به معرفی انواع و گونه‌های مختلف گردشگری روستایی دارد.

فصل چهارم به بررسی عوامل اصلی و فرعی مؤثر در گردشگری روستایی پرداخته است.

در فصل پنجم امکانات مورد نیاز برای گردشگری روستایی هم چون سرمایه، زیرساخت و منابع بازبینی شده است.

فصل ششم اثرات و پیامدهای مثبت و منفی طبیعی و زیست محیطی، اجتماعی و فرهنگی و سیاسی گردشگری روستایی به بحث گذاشته شده است.

در فصل هفتم برنامه‌ریزی برای رشد گردشگری در نواحی روستایی بررسی گردیده است. در این فصل فرآیندها، دیدگاه‌ها موجود در زمینه برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری روستایی بحث شده است.

در نهایت فصل هشتم به بررسی فناوری اطلاعات و ارتباطات و نقش آن در گردشگری روستایی پرداخته است. در این فصل روستای الکترونیک و گردشگری مجازی نیز معرفی شده است.

با توجه به ماهیت بین رشته‌ای علم جغرافیا و به ویژه رشته گردشگری روستایی، این کتاب برای مطالعه و پژوهش در زمینه گردشگری روستایی می‌تواند بخشی از نیاز دانشجویان سایر رشته‌های اکوتوریسم، مدیریت جهان‌گردی را تامین نماید.

از آقای دکتر داوود مهدوی عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور برای ویراستاری کتاب، از آقای دکتر سید حسن مطیعی لنگرودی استاد دانشگاه تهران برای داوری علمی، از آقای دکتر محمدعلی ابراهیمی مدیرکل دفتر تدوین و تولید کتب و محتوای آموزشی، از سرکار خانم قطبی کارشناس دفتر تدوین و از مسئولان و دست‌اندرکاران مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه پیام نور که زحمت چاپ و انتشار این اثر را برعهده داشته‌اند، تشکر می‌نمایم.

فرحناز اکبراقلی
عضو هیئت علمی گروه جغرافیا
دانشگاه پیام نور

فصل اول

تعاریف، مفاهیم و قلمرو گردشگری روستایی

هدف کلی

دانشجویان در این فصل با مفاهیم و تعاریف گردشگری، گردشگر و گردشگری روستایی آشنا می‌شوند. همچنین دامنه و قلمرو گردشگری روستایی را نیز خواهند آموخت.

اهداف یادگیری

- بعد از مطالعه این فصل انتظار می‌رود بتوانید:
 - تعاریف متعدد گردشگری را بدانید؛
 - تعاریف متعدد گردشگری روستایی را بدانید؛
 - با توجه به تعاریف متعدد گردشگری روستایی و جمع‌بندی آنها، تعریف جامعی ارائه دهید؛
 - مفهوم گردشگری روستایی را در کشورهای مختلف مشخص کنید؛
 - بدانید گردشگر روستایی چه کسی است؛
 - انگیزه گردشگران روستایی را با توجه به نظریه‌های انگیزشی مطابقت دهند؛
 - قلمرو گردشگری روستایی را بدانید؛
 - دامنه و قلمرو گردشگری روستایی را تحدید حدود نمایند.

۱-۱ مقدمه

قبل از پرداختن به موضوع گردشگری روستایی، ابتدا لازم است مفاهیم و تعاریف گردشگری روستایی بررسی شود. هدف این فصل ارائه مقدمات لازم برای ورود به بحث‌های اصلی در فصل‌های بعد و نیز رسیدن به تعریف جامع از گردشگری روستایی است. لذا ابتدا تعاریف متعدد گردشگری روستایی بررسی می‌شود. سپس در ادامه به مفهوم گردشگری روستایی خواهیم پرداخت. در نهایت، این فصل با حدود و قلمرو گردشگری روستایی خاتمه پیدا می‌کند.

۲-۱ تعاریف و مفاهیم گردشگری

واژه گردشگری نخستین بار در سال ۱۸۱۱ م. در مجله انگلیسی به نام اسپورتینگ^۱ مطرح شد. در آن زمان این لغت به معنای مسافرت به منظور تماشای آثار تاریخی و بازدید از مناظر طبیعی برای کسب لذت، به کار می‌رفت (محلاتی، ۱۳۸۰، ۳).

ریشه این واژه از لغت لاتین turns گرفته شده، که یکی از معانی آن گردش کردن و یا گشتن است و با پسوند Ism به صورت اسم مصدر Tourism یا گردشگری درآمده است (رهنمایی، ۱۳۷۸: ۷).

در فرهنگ‌های مختلف از واژه گردشگری تعاریف متعددی شده است. فرهنگ لغت لانگمن گردشگری را به عنوان مسافرت برای تفریح و سرگرمی معنا کرده است (Longman, 1988, 1712). در فرهنگ لغت وبستر گردشگری به عنوان سفری که در آن مسافر به مقصدی رفته و سپس به محل سکونت خود باز می‌گردد، تعریف شده است (Webster, 1973, 1218). در فرهنگ لاروس گردشگری به معنای مسافرت برای تفریح آمده است (Larousse, 1991, 3046).

در فرهنگ‌های فارسی از جمله فرهنگ معین گردشگری به سفرکردن در اقطار عالم به منظور تفریح و سرگرمی و سیاحت و زیارت و مسافرت به مقصدی و بازگشت به محل سکونت اصلی، اطلاق شده و به عنوان سفرهای کوتاه و موقتی در منطقه‌ای خارج از محل کار و سکونت اصلی به منظور سیر و سیاحت تعریف شده است. سازمان جهانی گردشگری (WTO)، نیز گردشگری را به عمل مسافرت به منظور

تعاریف، مفاهیم و قلمرو گردشگری روستایی ۳

تفریح و تفرج و تدارک سرویس‌ها و خدمات لازم برای این عمل، تعریف می‌نماید. بنا به تعریف اتحادیه‌ی بین‌المللی گردشگری، گردشگری عبارت است از مجموع تغییرات مکانی انسان‌ها و فعالیت‌هایی است که از آن نتیجه می‌شود. این تغییرات خود ناشی از به واقعیت پیوستن خواست‌هایی است که انسان را به جا به جایی وادار می‌کند و در هر شخص به صورت بالقوه با شدت و ضعف متفاوت وجود دارد (غفاری و مولایی، ۱۳۸۱، ۲۱۹).

افزون بر این، نویسندگان مختلف نیز از گردشگری تعاریف متعددی ارائه داده‌اند، در همین رابطه از دیدگاه آرتور بورمان^۱ گردشگری مجموعه مسافرت‌هایی را دربرمی‌گیرد که به منظور استراحت، تجارت یا دیگر فعالیت‌های شغلی و یا به منظور شرکت در مراسم خاص انجام می‌گیرد و نبود شخص گردشگر در محل سکونت دائم خود طی این مسافرت موقتی و گذرا است (رضوانی، ۱۳۷۴: ۳۳).

به عقیده‌ی هونزیکر کراف^۲ گردشگری عبارت از پیدایش مجموعه روابطی است که از مسافرت و اقامت یک فرد غیر بومی و اشتغال دائم در یک محل به وجود می‌آید و به عقیده پل روبر^۳ گردشگری عمل مسافرت کردن و رفتن به جایی غیر از مکان همیشگی و متعارف زندگی به منظور لذت بردن است، حتی اگر این کار با جابه‌جایی کوچکی همراه باشد، یا این که هدف اصلی از این جابه‌جایی غیر از تفریح و لذت‌جویی باشد (محلاتی، ۱۳۸۰، ۲).

اسمید^۴ (۲۰۰۳) گردشگری را شامل همه فعالیت‌هایی می‌داند که یک گردشگر در طول مدتی که وی به دلایل شخصی یا حرفه‌ای، در جایی دور از مکانی که به‌طور معمول زندگی و کار می‌کند، انجام می‌دهد (رضوانی، ۱۳۸۷، ۵).

گردشگری در علوم مختلف نیز تعاریف متعددی دارد. گردشگری از دیدگاه جامعه‌شناسی مجموعه روابطی است که شخص گردشگر در محل اقامت موقت خود با انسان‌های ساکن در آن محل به وجود می‌آورد. علم جغرافیا نیز گردشگری را نه به‌طور مجرد بلکه در قالب مکان و در ارتباط با دیگر عوامل محیطی اعم از طبیعی و انسانی بررسی می‌کند، لذا آگاهی از دو قطب جغرافیا یعنی انسان و محیط که مناظر و چشم

1. Arthur Bormann

2. Hunziker Krapf

3. Pual Rober

4. Smid

اندازه‌های گردشگری - جغرافیایی را تشکیل می‌دهند از ضروریات است (رضوانی، ۱۳۸۹، ۷).

تعاریفی که به آن‌ها اشاره شد و بسیاری از تعاریف دیگر هر کدام وجهی از وجوه مختلف گردشگری را توصیف می‌نمایند. اصول غالب این تعاریف به دلایل کاربردی گاهی بر مبنای فواصل و مسافتی است که گردشگر طی می‌کند، و یا بر مبنای زمانی است که او در مقصد اقامت می‌نماید و یا با هدف او از سفر، تنظیم گردیده‌اند. اما تعریف جامع گردشگری باید کلیه عواملی که در این موضوع به نحوی تأثیر می‌گذارند را مورد توجه قرار دهد. این عوامل را گردشگر، عرضه‌کنندگان خدمات و کالاهای مورد نیاز گردشگر، سیاست‌های گردشگری، جامعه و جاذبه‌های گردشگری و بسیاری عوامل دیگر تشکیل می‌دهند.

۱-۳ تعاریف و مفاهیم گردشگری روستایی

گردشگری روستایی^۱ را ممکن است بتوان به عنوان مسافرت در مناطق روستایی تعریف کرد، اما تحقیقات نشان می‌دهد که تعریف گردشگری روستایی بسیار پیچیده‌تر از آن چیزی است که به نظر می‌رسد. از آن جا که گردشگری روستایی می‌تواند به مثابه فعالیت فراگیر جهانی و به عنوان تأکید بر توسعه سیاست‌های منطقه‌ای و محلی شناخته شود (بمانیان، ۱۳۸۸، ۳۹)، بر این اساس تعریف عام و حاصل از اجماع نظر اندیشمندان بنا به دلایلی زیر، از گردشگری روستایی وجود ندارد:

- معیارهای مورد استفاده توسط کشورهای مختلف جهت تعریف نواحی روستایی که گردشگری روستایی در آن انجام می‌شود با یکدیگر تفاوت دارند.
- همه انواع گردشگری که در نواحی روستایی صورت می‌گیرد، اساساً روستایی نبوده زیرا می‌تواند ماهیت شهری داشته و تنها در نواحی روستایی واقع شده باشند.
- اشکال مختلف گردشگری روستایی در مناطق مختلف توسعه یافته و از این رو یافتن مشخصات مشترک در همه کشورها دشوار است.
- و در نهایت نواحی روستایی در روند پیچیده‌ای از تغییرات در رابطه با تأثیر بازارهای جهانی قرار دارند، که ارتباطات و شرایط بازار جهت‌گیری محصولات

سنتی را تغییر داده است. در همین زمینه برخی از نواحی روستایی که کاهش جمعیت را تجربه می‌کنند به جریان ورود جمعیت برای استراحت، یا توسعه کسب و کارهای غیر سنتی جدید مواجه‌اند، حومه‌نشینی فصلی، مسافرت‌های روزانه طولانی و توسعه خانه‌های دوم، تمایز بین نواحی روستایی و شهری را کم رنگ می‌کند (OECD, 1994).

با این وجود مجامع و صاحب نظران با در نظر گرفتن معیارهای مختلف، از دیدگاه خود تعاریف متفاوتی را از گردشگری روستایی ارائه داده‌اند.

۱-۳-۱ گردشگری روستایی از دیدگاه محافل علمی و بین‌المللی

در سال ۱۹۸۶ م. کمیسیون جامعه اروپایی گردشگری روستایی را این‌گونه تعریف می‌کند:

گردشگری روستایی تنها شامل گردشگری کشاورزی نیست، بلکه گستره فراگیرتری از فعالیت‌های گردشگری در مناطق روستایی را در برمی‌گیرد. این کمیسیون نه تنها گردشگری مزرعه یا گردشگری کشاورزی بلکه تمامی فعالیت‌های گردشگری روستایی را در نواحی روستایی گردشگری روستایی تعریف نموده است. از طرف همین کمیسیون در جای دیگر گردشگری روستایی به مجموعه فعالیت‌هایی اطلاق شده است که از طریق فعالیت‌های گردشگری مانند تأمین اقامتگاه، غذا، یادگیری و آموزش درباره روستا و مزرعه، درآمدهایی را برای ساکنان آن ایجاد می‌کند.

کنفرانس جهانی گردشگری روستایی^۱ (۲۰۰۶)، گردشگری روستایی را شامل انواع گردشگری با برخورداری از تسهیلات و خدمات رفاهی در نواحی روستایی می‌داند که امکان بهره‌مندی از منابع طبیعی و جاذبه‌های طبیعت را همراه با شرکت در زندگی روستایی (کار در مزرعه و کشاورزی) فراهم می‌آورد (بمانیان، ۱۳۸۸، ۳۹).

گروه مردمی گردشگری، دات^۲ گردشگری روستایی را این‌گونه تعریف می‌کند، فعالیتی چند وجهی که در محیطی خارج از شهر صورت می‌گیرد و به گردشگران ماهیت زندگی روستایی را نشان می‌دهد. همین گروه در جای دیگر گردشگری روستایی را به گونه دیگر تعریف کرده و آن را شامل هر چیزی می‌داند که گردشگران

1. Rural Tourism Conference

2. Dot

را از مناطق پرجمعیت شهری سوق می‌دهد. هم‌چنین این گروه گردشگری روستایی را هر آن چیزی می‌داند که گردشگران را به نواحی پیرامون مادر شهرهای اصلی فرا بخواند (Dot, 1994, 12). گروه مزبور گردشگری روستایی را رویکردی در جذب و نگه‌داشت گردشگران، برای آشنایی با زندگی روستایی می‌داند که علاوه بر رونق و توسعه روستایی، امکان بهره‌مندی از مواهب طبیعی و جاذبه‌های محیطی روستا را برای ساکنان شهری فراهم می‌کند. اداره امور کار آمریکا در زمینه گردشگری روستایی تعریف زیر را ارائه کرده است: در بازدید از مکانی غیر از مکان معمول کار و زندگی خود که خارج از محدوده استاندارد آمار شهری است در زمانی که فعالیتی غیر از فعالیت کاری در منطقه مورد نظر انجام شود که هدف چنین بازدیدی ممکن است تحقیق، درمان، مذهب و... باشد (Dot, 1995, 5).

چنان که مشخص است، محافل علمی در تعریف از گردشگری روستایی بیشتر به جنبه مکانی این نوع گردشگری تاکید و توجه داشته‌اند.

۱-۳-۲ گردشگری روستایی از دیدگاه اندیشمندان

اندیشمندان و محققان مختلف از گردشگری روستایی تعاریف متعددی به عمل آورده‌اند، که در زیر به تعدادی از آن‌ها اشاره می‌گردد.

لین^۱ گردشگری که مکان آن در حومه شهرها باشد را گردشگری روستایی می‌داند (Lane, 1994).

کنن^۲، گردشگری روستایی را دربرگیرنده گستره‌ای از فعالیت‌ها، خدمات و تسهیلات تفریحی و ایجاد آرامش برای گردشگران می‌داند که به وسیله کشاورزان و ساکنان روستا، برای جذب و نگه‌داشت گردشگران در راستای افزایش و کسب درآمد صورت می‌گیرد که گونه‌ای از فرآیندهای توسعه روستایی به شمار می‌رود (Cannon, 1994, 2).

به عقیده لاکویدو^۳ گردشگری روستایی گونه‌ای فعالیت تفریحی و انتخابی است که کار در مزرعه (کاشت، داشت و برداشت محصولات کشاورزی)، فروش صنایع

1. Lane
2. Kann
3. Lakovidou

دستی و مشارکت در زندگی کاملاً روستایی را دربرمی گیرد (Lakovidou, 1995, 21). آپرمن^۱ گردشگری روستایی را در ارتباط تنگاتنگ با گردشگری مزرعه و نهادینه کردن ارزش کشاورزی در جامعه روستایی می داند و معتقد است، گردشگری روستایی به فعالیت های مزرعه ای و غیر مزرعه ای گفته می شود که در جوامع و نواحی روستایی انجام می شود و فعالیت های تفریحی بیرونی مانند پارک های موضوعی و نواحی حیات وحش را شامل نمی شود (Opperman, 1996, 3).

هیل^۲ و همکاران گردشگری روستایی را به عنوان گردشگری زندگی طبیعی و فراهم آورنده رضایت افرادی که در جستجوی سلامتی، فعالیت، تمدد اعصاب و تجربه فرهنگ های معتبر از ازدحام مناطق شهری و محل های کار پر اضطراب فرار کرده اند، تعریف نموده اند (Hill et al, 1996, 28).

به نظر تارناک^۳ گردشگری روستایی شامل تمام مظاهر و نمودهایی است که در نواحی روستایی شایسته و درخور اوقات فراغت باشد (Macdonald, 2003, 4). به اعتقاد تکلوز^۴ گردشگری روستایی مجموعه ای از فعالیت ها و خدمات و مهمان نوازی هایی است که توسط کشاورزان و روستاییان برای جذب گردشگران به روستاها به منظور ایجاد درآمد جنبی صورت می گیرد (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۸۹، ۴).

آنتونی دونت گردشگری روستایی را رهایی از زندگی کسالت بار شهری برای بهره گیری از مواهب طبیعی و برخورداری از جاذبه های طبیعی (جنگل ها، مراتع، رودخانه ها) می داند که در محیط روستایی با ارائه تسهیلات رفاهی و خدماتی (خوراک، اقامتگاه و فعالیت های تفریحی - ورزشی) همراه می شود (Dunnett, 2004).

نویسندگان ایرانی نیز تعاریف گوناگونی از گردشگری روستایی ارائه داده اند، در این رابطه شریف زاده و مراد نژاد معتقدند گردشگری روستایی، گردشگری زراعی و کشاورزی را نیز دربرمی گیرد و حوزه ای از ارائه خدمات و تسهیلات خدماتی مانند اسکان، پذیرایی، امکانات و وسایل سرگرمی، برپایی جشن ها و مراسم محلی روستایی،

1. Opperman
2. Hill
3. Tarnak
4. Tekloetze
5. Dunnett

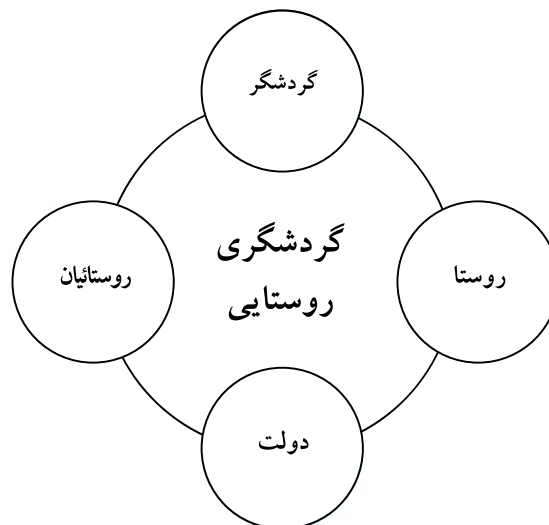
تولید و فروش صنایع دستی روستایی و محصولات کشاورزی را نیز در برمی گیرد (شریف زاده و مرادنژاد، ۱۳۸۱، ۵۴).

زاهد قادری گردشگری روستایی را، به کلیه فعالیت‌های گردشگری در محیط روستایی با توجه به فرهنگ و بافت سنتی روستایی، هنر و صنایع روستایی، آداب و رسوم سنتی که دربرگیرنده گردشگری کشاورزی، گردشگری سبز، گردشگری مزرعه‌ای، گردشگری غذایی و شکار می‌باشد، اطلاق می‌نماید (قادری، ۱۳۸۳، ۲۱).

محمد رضا رضوانی به نقل از مهدوی (۱۳۸۳) بیان می‌کند که گردشگری روستایی به تمامی فعالیت‌ها و خدماتی گفته می‌شود که توسط کشاورزان مردم و دولت‌ها برای تفریح و استراحت گردشگران و همچنین جذب گردشگران به نواحی روستایی ارائه می‌شود و می‌تواند شامل گردشگری کشاورزی، گردشگری مزرعه، گردشگری طبیعی و گردشگری فرهنگی و مانند آن باشد (رضوانی، ۱۳۸۷، ۳۲).

تعاریفی که به آن‌ها اشاره شد و بسیاری تعاریف دیگر هر کدام جنبه ایی از جوانب مختلف گردشگری روستایی را توصیف می‌نمایند، اما در تعاریف اندیشمندان بیش از تعاریف محافل علمی به ماهیت گردشگری روستایی عطف توجه شده است.

به هر حال همان طوری که از اکثر تعاریف مذکور بر می‌آید، محققان و دانشمندان مختلف گردشگری روستایی را شامل تمامی فعالیت‌هایی می‌دانند که گردشگر در نواحی روستایی و نواحی غیرشهری انجام می‌دهد. بدیهی است که در این فرایند و نیل به فرم مطلوبی از توسعه پایدار روستایی از منظر گردشگری نمی‌توان از نقش مردم، مسئولین و برنامه‌ریزان غافل ماند. بر این اساس، ابعاد گردشگری روستایی نیز شامل، پتانسیل‌های محیطی و انسانی روستا که سبب جذب گردشگر می‌شود، گردشگرانی که جاذبه‌های روستایی را برای گذران اوقات فراغت برمی‌گزینند، همچنین روستائانی که تمامی فعالیت‌ها و خدمات مورد نیاز گردشگر را عرضه می‌کند و بالاخره دولت‌ها که برای جذب گردشگران به نواحی روستایی برنامه‌ریزی می‌کنند، می‌باشد.

شکل ۱-۱. فعالان گردشگری روستایی

۱-۴ مفهوم گردشگری روستایی در کشورهای مختلف

گردشگری روستایی مفهومی فراتر از گردشگری محیطی، گردشگری کشاورزی و گردشگری بوم‌گرا دارد (معصومی، ۱۳۸۵، ۱۰۴). به همین دلیل در کشورهای مختلف مفاهیم متعددی از گردشگری روستایی برداشت می‌شود، که در زیر به چند نمونه از این مفاهیم اشاره می‌گردد.

در اروپا به‌طور عام از گردشگری روستایی اغلب برای توصیف گردشگری کشاورزی یا گردشگری مبتنی بر مزرعه استفاده می‌شود، در حالی که اتحادیه اروپا همه انواع گردشگری در نواحی غیرشهری را به عنوان گردشگری روستایی در نظر می‌گیرد (Sharpley, 2005, 65).

در فنلاند، گردشگری روستایی به اجاره دادن کلبه‌های روستایی به بازدیدکنندگان یا تدارک خدمات مورد نیاز آن‌ها در نواحی روستایی اطلاق می‌شود.

در مجارستان، اصطلاح گردشگری دهکده‌ای، رایج است که شامل فعالیت‌های گردشگری و خدمات تدارک دیده شده در روستاهاست. در واقع گردشگری روستایی در این کشور شامل اسکان ارزان قیمت در نواحی روستایی بوده و ارتباطی به فعالیت‌های کشاورزی و سایر فعالیت‌های روستایی ندارد.

در اسلوونی جنبه مهم گردشگری روستایی، سکونت بازدیدکنندگان در بین

خانوارهای کشاورز است. به این ترتیب که آنها به عنوان مهمان با خانوار کشاورز زندگی می‌کنند و یا در مهمان خانه‌های محلی سکنی می‌گزینند، ولی برای تهیه غذا و سایر خدمات با خانوار کشاورز فعالیت می‌کنند (Verbole, 1995).

در هلند گردشگری روستایی به اردو زدن گردشگران در مزارع و بهره‌برداری از خدمات و فعالیت‌های جانبی شامل دوچرخه‌سواری، قدم زدن، اسب‌سواری و مانند آن در این نواحی مرتبط است (Peterset, 1999).

در یونان، مهم‌ترین خدمات تدارک دیده شده توسط مردم محلی در زمینه گردشگری روستایی، اسکان و صبحانه است و گردشگران در اتاق‌هایی اسکان می‌یابند که بر اساس رسوم محلی مزین شده‌اند (Turner, 1993).

۱-۵ گردشگر روستایی و انگیزه‌های گردشگران

سازمان جهانی گردشگری (WTO)، گردشگر را به کسی اطلاق می‌کند که به منظور و با هدف تفریح و تفرج حداقل ۸۰ کیلومتر از منزل فاصله بگیرد. در لغت نامه‌ها، گردشگر را فردی تعریف می‌کنند که اقدام به مسافرت به شکل تور می‌نماید، مسافرتی که معمولاً برای فعالیت‌های حرفه‌ای، تفریح یا تحصیل انجام می‌شود و نقطه آغاز و پایان آن یکی و خانه فرد است (ضیایی، ۱۳۸۸، ۳).

بر طبق نظریات فوق بسیاری از نویسندگان معتقدند که گردشگری روستایی به وسیله افرادی با انگیزه‌ها، مشخصات، نیازها و خواسته‌های متفاوتی به وجود آمد است (Barke, 2004). در واقع می‌توان گفت علاقه‌مندان گردشگری روستایی کسانی هستند که به‌طور ویژه‌ای به وسیله محیط طبیعی و فرهنگ روستا جذب می‌شوند (Lane, 1994)، این انگیزه گردشگران روستایی با نظریه وارونگی گردشگر مطابقت دارد. به عبارت دیگر دور شدن موقت گردشگر از الگوهای رفتاری متداول وی در شهرها و سوق یافتن به سمت وضعیت کاملاً مخالف آن یعنی نواحی روستایی می‌باشد.

انگیزه اصلی گردشگری تفریحی، نیاز واقعی یا احساس شده برای فرار موقت از وضعیت معمول محل زندگی، محل کار و محیط‌های کالبدی و اجتماعی روزمره است، اما انگیزه گردشگر متعدد است که می‌تواند تفسیرها و توضیحات کاملاً متفاوتی در تبیین رفتار و الگوهای گردشگر ارائه نماید. در این زمینه سه نوع نظریه انگیزشی وجود دارد: